

Γιατί τα Οικονομικά δεν είναι, αμιγώς, επιστήμη

Στην προσπάθειά της να γίνει επιστήμη, η Οικονομία απογυμνώθηκε από τα στοιχεία που τη συνέδεαν με την πραγματικότητα. Θέλοντας να μοιάσει στα Μαθηματικά και στη Φυσική, έγινε θεωρητική, δογματική και ατελής. Τα Οικονομικά, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, είναι εντελώς λάθος.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ, ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΤΙΤΙΝΑ ΧΑΛΑΜΑΤΖΗ

Lehman Brothers, AIG, Merrill Lynch, Fannie Mae, Freddie Mac είναι μόνο ορισμένα, τα πιο γνωστά, θύματα της χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξέσπασε το 2008, σαρώνοντας το διεθνές τραπεζικό σύστημα και οδηγώντας στη μεγαλύτερη παγκόσμια οικονομική κρίση των τελευταίων δεκαετιών.

Ομως, πέραν των τραπεζών, των επιχειρήσεων, των οικονομιών, των πολιτικών και φυσικά όλων ημών των πολιτών που έπληξε η κρίση, ένα ακόμα μεγάλο θύμα κείτεται βαριά τραυματισμένο: η οικονομική επιστήμη. Το ζήτημα δεν είναι η αποτυχία των οικονομολόγων να προβλέψουν την κρίση - άλλωστε πολλοί προειδοποιούσαν εδώ και χρόνια για την επικίνδυνη τροχιά που ακολουθούσαν οι οικονομίες. Το μεγάλο ζήτημα είναι ο δογματισμός και η αυταρέσκεια.

Τα σύγχρονα Οικονομικά, η νεοκλασική μεθοδολογία, στηρίχτηκαν κυρίως σε... φαντασιώσεις περί ορθολογικών ατόμων και αποτελεσματικών αγορών. Η νεοκλασική θεωρία ανέδειξε, λάτρεψε και επέβαλε τον Homo Economicus: ένα πλάσμα σχεδιασμένο να σκέπτεται και να πράττει ορθολογικά, με μοναδικό στόχο να μεγιστοποιεί το όφελός του. Αισθήματα, πάθη, παράλογες ορμές και άλλες άβολες έννοιες που ορίζουν τη συμπεριφορά του ανθρώπου αγνοήθηκαν και εξοστρακίστηκαν από το πεδίο έρευνας των Οικονομικών. Φυσικά, αν οι άνθρωποι ήταν απολύτως ορθολογικοί, όπως υποστηρίζει η θεωρία, δεν θα υπήρχαν ούτε κρίσεις ούτε υφέσεις.

Τα Οικονομικά βέβαια δεν ήταν πάντοτε ο Homo Economicus, η Θεωρία Ορθολογικών Επιλογών, η Ισο-οριακή Αρ-

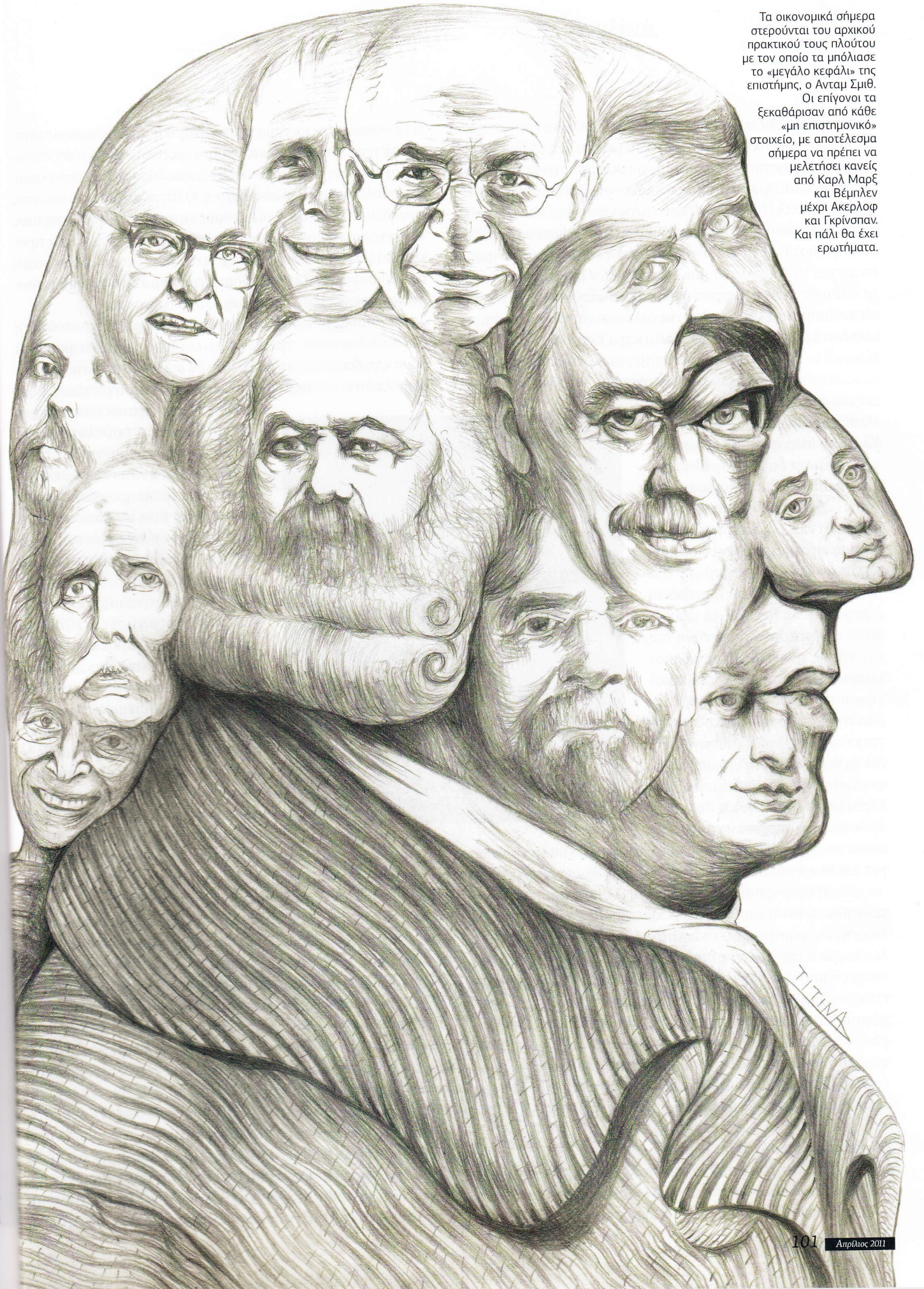
χή, ο τέλειος ανταγωνισμός, οι αποτελεσματικές αγορές και τα σύνθετα μαθηματικά μοντέλα. Όπως υπογραμμίζει ο καθηγητής Γιάννης Βαρουφάκης στο βιβλίο του «Πολιτική Οικονομία: Η οικονομική θεωρία στο φως της κριτικής» (εκδόσεις Gutenberg), κάποτε η γεμάτη πάθος μελέτη των οικονομικών φαινομένων συνδύαζε τη Λογική, τα Μαθηματικά, την Ιστορία, τη Φιλοσοφία και την Πολιτική Επιστήμη και το όνομά της ήταν Πολιτική Οικονομία. Οι εξισώσεις των οικονομολόγων υποστήριζαν ολόκληρα συστήματα σκέψης και αποτελούσαν τα όπλα για παθιασμένες ιδεολογικές συγκρούσεις που έσταζαν ενθουσιασμό.

Με μοντέλο τον Νεύτωνα

Ομως το υπερβολικό πάθος, η ιδεολογία, οι εικασίες και η πολιτική δεν χαρακτηρίζουν μια επιστήμη. Και αυτό δεν άρεσε στους οικονομολόγους της εποχής, που πάσχιζαν να καθιερώσουν τα Οικονομικά ως ισότιμη επιστήμη. Στα τέλη του 19ου αιώνα οι εξελίξεις στη Φυσική (τη Θερμοδυναμική και την εντυπωσιακή δυνατότητα κατανόησης του σύμπαντος με έναν μη νευτώνειο τρόπο) και τη Βιολογία (με τις δαρβινικές θεωρίες) έκαναν τα Οικονομικά να μοιάζουν με φτωχό συγγενή που ούτε κατά διάνοια δεν δικαιούνταν το χαρακτηρισμό «επιστήμη». Όπως τονίζει ο καθηγητής Γ. Βαρουφάκης, αν και όλοι οι οικονομολόγοι της εποχής αναγνώριζαν τη βαρύτητα των βασικών οικονομικών ιδεών στα κλασικά κείμενα, ωστόσο θεωρούσαν ότι τα κείμενα αυτά περιείχαν σε υπερβολικό βαθμό πολιτική, ιδεολογία και εικασίες, χαρακτηριστικά τα

Τα οικονομικά σήμερα στερούνται του αρχικού πρακτικού τους πλούτου με τον οποίο τα μπόλιασε το «μεγάλο κεφάλι» της επιστήμης, ο Ανταμ Σμιθ.

Οι επίγονοι τα ξεκαθάρισαν από κάθε «μη επιστημονικό» στοιχείο, με αποτέλεσμα σήμερα να πρέπει να μελετήσει κανείς από Καρλ Μαρξ και Βέμπλεν μέχρι Ακέρλοφ και Γκρίνσπαν. Και πάλι θα έχει ερωτήματα.



οποία εμπόδιζαν την ανάπτυξη ενός πεδίου τόσο επαγγελματικού όσο η Φυσική. Ετσι ξεκίνησε το μεγάλο ξεκαθάρισμα με στόχο την «επιστημονικοποίηση» των Οικονομικών. Σε μικρό χρονικό διάστημα ακαδημαϊκοί οικονομολόγοι, όπως ο Αλφρεντ Μάρσαλ (1842-1924) και ο Λέον Ουάρλας (1834-1910), επανασχεδίασαν την οικονομική θεωρία έτσι ώστε να θυμίζει θετική επιστήμη: επέβαλαν την εντατική χρήση των μαθηματικών και την απαλλαγή των Οικονομικών από την πολιτική, τα πάθη και τις φιλοσοφικές ανησυχίες, στοιχεία με τα οποία είχαν διαποτιστεί από το έργο μεγάλων φυσιογνωμιών, όπως ο Ανταμ Σμιθ, ο Ντέιβιντ Ρικάρντο και ο Καρλ Μαρξ. Το αποτέλεσμα της προσπάθειας κάθαρσης των Οικονομικών αποκαλείται σήμερα Νεοκλασικά Οικονομικά. Για τη δημιουργία τους οι ακαδημαϊκοί δανείστηκαν ελεύθερα ιδέες από τη Νευτώνεια Κλασική Μηχανική και δημιούργησαν όμοια δομή εξήγησης των Νεοκλασικών Οικονομικών.

Το παράδοξο αυτό εγχείρημα πέτυχε. Οι ακαδημαϊκοί οικονομολόγοι κατάφεραν να θέσουν τα Οικονομικά κάτω από την ομπρέλα των επιστημών, ωστόσο το τίμημα ήταν βαρύ: για να μπορέσουν να φορέσουν το μανδύα της επιστήμης, αναγκάστηκαν να απομακρυνθούν από τον πραγματικό κόσμο, την κοινωνία και τελικά την ίδια τη φύση τους. Οι οικονομολόγοι απορροφήθηκαν από την ανάπτυξη θεωρίας για τη θεωρία, αδιαφορώντας για το τι γίνεται εκεί έξω. Σταδιακά επικράτησε ο δογματισμός και η ανταρέσκεια, με τις θεωρίες να περιγράφουν τέλεια πώς θα λειτουργούσε η Οικονομία και οι αγορές αν ο άνθρωπος ήταν απόλυτα ορθολογικός.

Η μέχρις υστερίας εμμονή της Οικονομικής να συγκροτηθεί ως επιστημονικός κλάδος στα πρότυπα των φυσικών επιστημών, υπογραμμίζει ο καθηγητής Κ. Π. Αναγνωστόπουλος, επέβαλε την εκτενή χρήση των Μαθηματικών. Αλλά η κατασκευή μαθηματικών μοντέλων απαιτεί δραστικές απλοποιήσεις, οι οποίες συν τω χρόνω οδήγησαν σε διανοητική στειρότητα όσον αφορά την κατανόηση της πραγματικής Οικονομίας. Σταδιακά, μεγάλο μέρος της σύγχρονης Οικονομικής πέρασε υπό τον έλεγχο των καθαρών Μαθηματικών και οι οικονομολόγοι απορροφήθηκαν από θεωρητικά οικοδομήματα, παραμελώντας την ανάλυση της πραγματικότητας.

Οι συμπεριφοριστές

Ο μέγας χλευαστής της καθιερωμένης σκέψης, ο Θορστάιν Βέμπλεν, ήταν από τους πρώτους που έγραψε το 1899 για την οικονομική ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής,

δείχνοντας ότι τα κίνητρα της οικονομικής συμπεριφοράς μπορεί να γίνουν πολύ πιο κατανοητά ως βαθιά ριζωμένοι ανορθολογισμοί παρά μέσα από τον εξωραϊσμό της συμπεριφοράς σε ορθολογισμό και κοινή λογική. Ο Βέμπλεν ζήτησε από τους συναδέλφους του οικονομολόγους να αφήσουν στην άκρη τους επιτηδευμένους οικονομικούς νόμους, τις θεωρίες και τις προκαταλήψεις και να αναζητήσουν τους λόγους για τους οποίους ο άνθρωπος φέρεται στην πραγματικότητα όπως φέρεται. Φυσικά, το ακαδημαϊκό κατεστημένο τον αγνόησε.

Τα πρώτα σοβαρά ρήγματα στην απόλυτη πεποίθηση των νεοκλασικών περί ορθολογικότητας εμφανίστηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1950, όταν ο Χέρμπερτ Σάιμον υποστήριξε ότι οι οικονομικώς δρώντες έχουν περιορισμένες γνωστικές και υπολογιστικές ικανότητες και, συνεπώς, η ορθολογικότητά τους είναι περιορισμένη. Με άλλα λόγια, είναι αδύνατο να έχει κανείς πλήρη και ολοκληρωμένη γνώση κάθε στιγμή που λαμβάνει αποφάσεις. Ο Σάιμον ήταν αυτός που εισήγαγε την έννοια της αβεβαιότητας στη λήψη αποφάσεων.

Η οριστική ρήξη με τη νεοκλασική θεώρηση ήρθε το 1970 από τα ευρήματα του νομπελίστα ψυχολόγου Ντάνιελ Κάνεμαν και του οικονομολόγου Αμιος Τβέρσκι, οι οποίοι με μια σειρά εμπειρικών ερευνών έδειξαν ότι οι άνθρωποι δεν συμπεριφέρονται σύμφωνα με το μοντέλο της προσδοκώμενης χρησιμότητας όταν κρίνουν ή αποφασίζουν, και θεμελίωσαν τη Συμπεριφορική Οικονομική. Υποστήριξαν ότι τα άτομα

χρησιμοποιούν ευρετικές, δηλαδή απλούς εμπειρικούς κανόνες που μαθαίνουν μέσα από την πράξη, για να κρίνουν, και απλοποιημένες στρατηγικές για να αποφασίζουν.

Τα εκτεταμένα πειραματικά τους ευρήματα έκαναν τις θεωρίες περί ορθολογικότητας του Homo Economicus, του τέλει ανταγωνισμού και των αποτελεσματικών αγορών να φαντάζονται απλοϊκές και εκτός πραγματικότητας, ανοίγοντας τον ασκό του Αϊόλου για την οικονομική επιστήμη. Βλέπετε, αν τα οικονομικά φαινόμενα μπορούν να ερμηνευτούν καλύτερα με την υιοθέτηση ψυχολογικών, βιολογικών και νευρολογικών μεταβλητών, προς τι οι οικονομολόγοι και οι εκλεπτυσμένες οικονομικές τους θεωρίες;

Η κατάρρευση των Νεοκλασικών

Το ακαδημαϊκό κατεστημένο έκλεισε μάτια και αυτιά σε όλα αυτά τα εντυπωσιακά επιστημονικά ευρήματα για την ανθρώπινη συμπεριφορά και οχυρώθηκε πίσω από ακόμα πιο σύνθετα μαθηματικά και πολύπλοκα μοντέλα. Μετά τα πέ-

Οι οικονομολόγοι θα πρέπει να συμφιλιωθούν με τη φύση της επιστήμης τους. Ο πυρήνας των Οικονομικών είναι ο άνθρωπος και η συμπεριφορά του δεν υπακούει σε γενικούς νόμους αντίστοιχους με εκείνον της βαρύτητας.

τρινα χρόνια που ξεκίνησαν από τη μεγάλη ύφεση του 1930 και την κυριαρχία της κεννσιανής οικονομικής πολιτικής στις αρχές του 1970, οι Νεοκλασικοί επέστρεψαν. Το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού καταρράκωσε τους κεννσιανούς και τους οδήγησε σε ανυποληψία, εξασφαλίζοντας στον μονεταρισμό και στη φιλελεύθερη νεοκλασική προσέγγιση την απόλυτη ηγεμονία στο πεδίο της οικονομικής έρευνας και της οικονομικής πολιτικής για περισσότερο από 30 χρόνια.

Χαρακτηριστικό της υπερβολικής εμπιστοσύνης και της ακαδημαϊκής βεβαιότητας περί αυτοελέγχου των συναλλασσόμενων είναι και η επισήμανση του τέως προέδρου της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (FED) Αλαν Γκρίνσπαν: «Ο κάθε δανειστής, για να προστατεύσει τους μετόχους του, παρακολουθεί τις επενδυτικές δραστηριότητες των πελατών του. Οι ελεγκτές μπορούν ακόμη να προσποιούνται ότι ασκούν επίβλεψη, αλλά οι δυνατότητές τους είναι πολύ περιορισμένες. Και μειώνονται συνεχώς». Δηλαδή, ο κεντρικός τραπεζίτης, με τη ζωτική ευθύνη της εποπτείας και της διασφάλισης της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, έβλεπε το ρόλο του περίπου ως περιττό, πιστεύοντας ότι τα άτομα και οι αγορές εποπτεύονται αποτελεσματικότερα μόνα τους, μέσω της διαδικασίας μεγιστοποίησης του αποτελέσματος. Η υπερβολική βεβαιότητα του κ. Γκρίνσπαν για την ικανότητα αυτορρύθμισης και αυτοελέγχου των αγορών και της ορθολογικής κρίσης και συμπεριφοράς των ατόμων ήταν μια από τις βασικές αιτίες της δίχως προηγούμενο χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008.

Ο καθηγητής Τζορτζ Ακερλοφ υπογραμμίζει ότι, αν υπάρχει ένα αντικείμενο στα Οικονομικά που θα έπρεπε να είναι συμπεριφοριστικό, αυτό είναι η Μακροοικονομική. Αυτό είχε υποστηρίξει, άλλωστε, δεκαετίες πριν ο Κέννς, ο οποίος είχε τονίσει πως, όταν το μέλλον είναι αβέβαιο και ασαφές, οι άνθρωποι στηρίζονται στα αισθήματά τους και όχι στη λογική, ονομάζοντας την κυριαρχία των αισθημάτων «ζωικά πνεύματα». Οι φανατικοί «οπαδοί» του φρόντισαν να απομακρύνουν όλα αυτά τα ενοχλητικά στοιχεία, ώστε να καταστήσουν τη θεωρία συμβατή με το ακαδημαϊκό κατεστημένο, και την ονόμασαν νεοκεννσιανισμό. Αν διαβάσει κανείς τη θεωρία του κεννσιανισμού στα πανεπιστημιακά εγχειρίδια, θα δει πολλές συναρτήσεις, καμπύλες, πολλαπλασιαστές και υποθέσεις, ωστόσο ούτε καν θα πλησιάσει στο πνεύμα και στη γνήσια σκέψη της θεωρίας του Κέννς. Η διαφορά μεταξύ του τι έλεγε ο Κέννς και του τι διδάσκουν οι ακαδημαϊκοί οπαδοί του είναι περί-

που χαοτική. Ο υπερβάλλον ζήλος των πιστών οπαδών, άλλωστε, ήταν αυτός που έσπρωξε τον Μαρς στην περιφρημη δήλωση ότι δεν είναι μαρξιστής! Αποτιόντας φόρο τιμής στον μέγα Κέννς, οι καθηγητές Τζορτζ Ακερλοφ και Ρόμπερτ Σίλερ έγραψαν το βιβλίο «Ζωικά πνεύματα» (εκδόσεις Επίκεντρο), το οποίο έδωσε καίριο πλήγμα στην καθιερωμένη ακαδημαϊκή οικονομική λογική και θεωρία.

Η επόμενη ημέρα των Οικονομικών

Τι γίνεται από εδώ και πέρα; Τι φέρνει το αύριο για την οικονομική επιστήμη; Μια ένοχη σιωπή έχει απλωθεί στους κύκλους των ακαδημαϊκών, που αντιμετωπίζουν τη χλεύη και ανέκδοτα του τύπου: αυτό που χρειάζονται οι οικο-

νομολόγοι είναι ένα σχέδιο διάσωσης (bailout) ή ότι η οικονομική επιστήμη αποτελεί μια Τράπεζα Κακών Ιδεών (Bad Ideas Bank) ή ότι οι οικονομολόγοι είναι πολύ καλοί στην πρόβλεψη του παρελθόντος. Η αμηχανία δεν αφορά βέβαια τους πάντες, αλλά κυρίως την αυτοκρατορική σχολή του Σικάγο και τους αρχιερείς του μονεταρισμού.

Οι οικονομολόγοι θα πρέπει να συμφιλωθούν με τον εαυτό τους και τη φύση της επιστήμης τους. Ο πυρήνας των Οικονομικών είναι ο άνθρωπος και η συμπεριφορά του δεν υπακούει σε γενικούς νόμους αντίστοιχους της βαρύτητας. Η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς την έννοια της βούλησης και της απρόβλεπτης ικανότητάς μας να αλλά-

ζουμε γνώμη ακόμα και την τελευταία στιγμή. Δεν μπορεί να γίνει κατανοητή η συμπεριφορά των ατόμων από μοντέλα που δεν ενσωματώνουν το θυμό, την ενοχή, την ντροπή, την περηφάνια, τη χαρά, τη μετάνοια, την αγάπη, τον αλτρουισμό, τη ζήλια, την αλαζονεία, την απληστία, τη μοχθηρότητα, τη διαφθορά, το φόβο, την άγνοια, τα πάθη και τις ορμές. Ολα αυτά, δηλαδή, που ορίζουν τη συμπεριφορά μας. Οι συμπεριφοριστές τονίζουν ότι οι οικονομολόγοι θα πρέπει να αφήσουν στην άκρη τις συναρτήσεις περί μεγιστοποίησης της χρησιμότητας του ατόμου και να εστιάσουν σε τρόπους για τη μεγιστοποίηση της χρησιμότητας της οικονομικής επιστήμης στον πραγματικό κόσμο, στην κοινωνία. Τα Οικονομικά, τονίζουν οικονομολόγοι, θα πρέπει να βουτήξουν βαθιά στην κοινωνία και στον άνθρωπο, αξιοποιώντας, δίχως ενοχές, δημιουργικά τα επιστημονικά ευρήματα της Βιολογίας, της Νευρολογίας, της Ψυχολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Πολιτικής επιστήμης και της Ιστορίας, ώστε να αποκτήσουν ένα χρήσιμο λόγο προσφέροντας στην κοινωνία. ■

Αν τα οικονομικά
φαινόμενα μπορούν
να ερμηνευτούν καλύτερα
με την υιοθέτηση
ψυχολογικών, βιολογικών
και νευρολογικών
μεταβλητών, προς τι οι
οικονομολόγοι και οι
εκλεπτυσμένες οικονομικές
τους θεωρίες;